

Березюк Ю.В. Підготовка вчителя іноземної мови до самовдосконалення в умовах освітнього середовища // Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання. – Випуск 5. – 2014. – С. 197-202.

УДК 378.1

Березюк Юлія,
здобувач кафедри педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
викладач Житомирського інституту медсестринства

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті проаналізовано наукові підходи та дидактичні умови підготовки вчителя іноземної мови до самовдосконалення в умовах освітнього середовища.

Ключові слова: *підготовка вчителя іноземної мови, освітнє середовище, наукові підходи, дидактичні умови самовдосконалення вчителя іноземної мови.*

В статье проанализированы научные подходы и дидактические условия подготовки учителя иностранного языка к самосовершенствованию в условиях образовательной среды.

Ключевые слова: *подготовка учителя иностранного языка, образовательная среда, научные подходы, дидактические условия самосовершенствования учителя иностранного языка.*

The article analyzes scientific approaches and didactic conditions preparation of teachers of foreign language for self-improvement in the educational environment.

Key words: *training of teachers of a foreign language, educational environment, scientific approaches, didactic conditions of self-improvement of teachers of foreign language.*

На сучасному етапі розвитку української освіти особливої актуальності набуває проблема зростання педагогічної майстерності, професіоналізму, самовдосконалення вчителя. Якість освіти має сприяти вдосконаленню особистості педагога задля подальшого ефективного виконання своєї професії, для розбудови держави, інтеграції її в світове співтовариство. Щоб виступити в ролі професійного педагога, який володіє мистецтвом формувати особистість іншої людини засобами своєї дисципліни, потрібно багато працювати над собою, постійно займатися виконанням різних фахових

функцій.

Учитель іноземної мови у своїй професійній діяльності, в першу чергу, звертає увагу на необхідність підвищення рівня фахової компетентності, адже гуманізація освіти означає її глобалізацію в трансляції культур, пошук нових способів розкриття і формування своїх індивідуальних можливостей.

Будь-яка мова, відбиваючи об'єктивно існуючий світ через національну свідомість, дає неповторну мовну «модель світу» цього етносу. За висловом О.О. Леонт'єва, «слово – це колективна пам'ять носіїв мови, дзеркало життя кожної нації» [3]. В освітньому середовищі важливим є уміння розуміти тих, хто тебе оточує, а також «зробити» себе таким, щоб тебе розуміли. Важливим механізмом такого «порозуміння» є іноземна мова як непересічний засіб міжкультурного спілкування. А вчитель іноземної мови повинен сприяти інтеграції особистостей в систему світової й національної культури [6].

Як засвідчує аналіз наукової літератури, даній проблемі присвячено багато наукових досліджень. Трактуються теоретичних аспектів самовдосконалення, професійного зростання вчителя іноземної мови здійснено в працях М.П. Агіян, І.Я. Бім, О.Б. Бігич, В.М. Буренко, Л.В. Калініної, В.Г. Редька, С.В. Роман, Л.В. Щерби та ін.

Питання адаптації вчителя іноземної мови визначалися у контексті вирішення широкого кола прикладних, психофізіологічних і соціально-психологічних проблем (Г.І. Балл, І.С. Кон, В.І. Бондар, О.О. Карп'юк та ін.).

Окремі аспекти культурологічного фактора в педагогічній діяльності вчителя іноземної мови досліджено в роботах Р.В. Роман, В.С. Маслова, Т.В. Іванової, О.Я. Коваленко, А.В. Копилювої, С.Ю. Ніколаєвої та ін.

Аналіз наукових досліджень засвідчив зростання інтересу вчених до проблеми самовдосконалення вчителя іноземної мови в умовах освітнього середовища, але сама реалізація адаптивної функції в процесі професійної підготовки вчителя показала невисвітленість усіх аспектів фахової діяльності вчителя іноземної мови, зокрема культурологічного компонента.

Особливість розвитку сучасної освіти, як стверджують науковці В.В. Андрущенко, В.І. Бондар, О.А. Дубасенюк, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва та ін., полягає в необхідності таких фахівців, які в своїй діяльності спираються не лише на актуальні вимоги сьогодення, а й на прогнозовану перспективу соціального замовлення. Тому перед сучасною освітою постає складне завдання – діяти з орієнтацією на випередження, і важливим у роботі вчителя іноземної мови є не тільки впровадження традиційних та інноваційних методів, форм, засобів навчання, а й забезпечення логіки поетапного переходу вивчення іноземної мови на нові стандарти, ґрунтуючись на наукових підходах та дидактичних умовах.

Одним із таких підходів є компетентнісний підхід, який сприяє вдосконаленню мотиваційної основи професійної діяльності сучасного вчителя. Даний підхід означає поєднання в роботі педагога елементів професійної й загальної культури (рівень освіченості, достатній для вирішення пізнавальних проблем), досвіду професійної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до

креативної діяльності [1].

Компетентнісний підхід орієнтується на професійну компетентність як якість особистості вчителя іноземної мови, що характеризує рівень його інтеграції в освітнє середовище.

До компетентнісних характеристик учителя іноземної мови віднесемо і суб'єктно-діяльнісну основу, яка допомагає вчителю реалізувати освітню мету через навчальну організацію освітнього середовища. При цьому ця навчальна діяльність передбачає наповнення традиційних і новітніх дидактичних форм змістом, спрямованим на оволодіння вміннями своєї професії, коли саме освітнє середовище має моделювати на практично-теоретичному рівні професійні функції.

Наступним є інтегративний підхід у підготовці вчителя іноземної мови до самовдосконалення в умовах освітнього середовища, що забезпечує реалізацію в навчально-виховному процесі принципу інтегральності знань (у тому числі у площині їх міждисциплінарності), дидактичних систем як вітчизняних, так і зарубіжних. Сутність інтеграції полягає в розумінні, в прагненні створення в освітньому середовищі синтетичних, інтегрованих систем знань, що дають учневі та й самому вчителю цілісну картину змістового компонента процесу навчання. Цей підхід реалізує принцип взаємодоповнюваності вітчизняних та зарубіжних форм, методів, засобів навчання, що при вивченні іноземної мови вкрай важливо.

Іноземна мова сприяє інтеграції особистості в систему світової та національної культури. У вчителя, а потім він це сформує і в учнів, має бути здібність сприймати й розуміти ці культури й толерантно ставитися до їхніх особливостей, сприймаючи «чужу» культуру, збагачуючи свою [6].

Культурологічний підхід у підготовці вчителя іноземної мови до самовдосконалення в умовах освітнього середовища полягає в розумінні понять «полікультурність», «транскulturність», «інтеркультурність» та ін. Загалом, метою культурологічної освіти стає людина культури, змістом – культура як середовище, а культуро-творчість – спосіб розвитку людини в культурі [7].

В. Г. Редько виділяє такий змістовий склад іншомовної культурологічної компетентності: когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, особистісно-національний та емпативний. До когнітивного компонента ми відносимо знання культури країни, мова якої вивчається, до діяльнісного – навички, уміння, досвід використовувати знання про культуру іншої країни відповідно до соціальних умов і ситуацій спілкування. Потребу в оволодінні культурологічною інформацією та досвідом її використання у різноманітних життєвих ситуаціях відносимо до мотиваційного компонента. Особистісно-оцінювальний компонент включає навчальні якості, самооцінку і самоаналіз рівня володіння досвідом адекватного використання культурологічних знань, а до емпативного віднесемо готовність до спілкування з представниками чужої культури, толерантне ставлення до їх життєвого досвіду й умов, у яких здійснюється комунікація [6].

Важливим аспектом освітнього середовища є його гуманізація,

формування духовної культури особистості як учителя, так і учня. Тому вміння наповнювати теоретичну й практичну діяльність освітнього середовища високим духовним змістом дуже важливо в процесі самовдосконалення особистості педагога.

Рефлексивний підхід у підготовці майбутнього вчителя іноземної мови до самовдосконалення в умовах освітнього середовища спрямовує діяльність педагога на створення ситуацій, що активізують рефлексію (самосвідомість, я - концепція) його учасників. Адже дидактична діяльність учителя іноземної мови базується на вміннях проектувати, прогнозувати та об'єктивно аналізувати явища і процеси навчальної діяльності. Ефективність такої роботи залежить від ступеня усвідомлення, осмислення, самоаналізу, саморегуляції виконання педагогічних дій, прийомів, операцій з їх поточним контролем та самокорекцією [4].

Педагогічна рефлексія – це специфічна форма в діяльності освітнього середовища вчителя. Види рефлексивних умінь детерміновані різновидами рефлексивної діяльності й сферами її існування: мисленням, комунікацією, самосвідомістю; напрямками її функціонування: індивідуальна свідомість, розуміння психіки інших людей, різними видами діяльності, на які може бути спрямована рефлексія (мисленнєва діяльність, практична діяльність, комунікативно-кооперативна діяльність). Отже, вчитель іноземної мови повинен володіти такими рефлексивними вміннями, як вміння здійснювати навчальну діяльність стосовно категорії часу (ретроспективні, ситуативні, прогностичні); вміння враховувати в професійній педагогічній діяльності власні індивідуально-психологічні особливості; адекватно оцінювати себе (особистісні рефлексивні вміння), вміння змінювати уявлення про іншу людину на більш адекватні для даної ситуації (комунікативні рефлексивні вміння), знання про рольову структуру діяльності й вміння співпрацювати з іншими учасниками взаємодії (кооперативні рефлексивні вміння) та ін. [4].

Комунікативний підхід у підготовці вчителя іноземної мови включає в себе певні знання; фонові та країнознавчі, вміння брати участь у діалозі культур; знання моделей вербальної та невербальної комунікативної поведінки, володіння певним лінгвістичним соціокультурним мінімумом [3].

На думку О.О. Миранової, Н.В. Баришнікова, О.Б. Тарнопольського та інших, для успішного спілкування необхідно вчителю іноземної мови володіти не тільки однаковими мовними засобами, але й змістовими знаннями про світ, тобто фоновими знаннями. Слушною є думка Клер Крами про те, що більша частина вербального спілкування відбувається на основі певного світогляду, характерного для певної культури, для конкретної історії. Без цього запасу спільних для учасників спілкування фонічних знань комунікація неможлива [2].

Друга група знань як учителя-користувача іноземної мови включає вміння користуватися у спілкуванні «соціокультурною мовою», де кожна конкретна мова розглядається як національний варіант спільної людської мови [7].

Проаналізовані вище наукові підходи допомагають виділити певні

дидактичні умови в підготовці вчителя іноземної мови до самовдосконалення в умовах освітнього середовища. Це розвиток інтегральної здатності адаптуватися до варіативності можливих рівнів професійно значущої педагогічної взаємодії в умовах освітнього середовища; імплементація інтерактивних форм і методів навчання іноземної мови на основі реалізації діалогової стратегії спілкування; розвиток полікультурних умінь на основі іншомовної стратегічної компетенції. Визначені дидактичні умови є базисною основою для здійснення вчителем іноземної мови об'єктивного самоконтролю над результатами вдосконалення свого професіоналізму через критичне оцінювання позитивного і пошук конструктивних шляхів усунення недоліків.

Учитель іноземної мови повинен чітко визначити основні сфери в контексті головних цілей процесів вивчення та викладання іноземної мови. Це особистісна сфера, в якій учитель перебуває як приватна особа, і центром її є друзі, родина та ін. Далі йде публічна сфера, де вчитель діє як загальний член спільноти або певної організації та вивчає або викладає іноземну мову з різними цілями. Освітня сфера спонукає вчителя брати активну участь в організованому освітньому середовищі. Але найбільше в процесі самовдосконалення бере участь професійна сфера, відповідно до вимог якої вчитель виконує свої посадові або професійні обов'язки [5].

Отже, розглянуті нами наукові підходи, дидактичні умови підготовки вчителя іноземної мови до самовдосконалення покликані забезпечувати парадигму навчання іноземної мови, іншомовного спілкування і сприяти розвитку потреби упродовж усього життя відповідно до власних намірів і бажань удосконалювати набутий комунікативний досвід.

Література

1. Бориско Н.Ф. Общевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, анализ некоторых аспектов / Н.Ф. Бориско // *Іноземні мови*. – 2005. – № 1. – С.8-14.
2. Калінін В. Кризь призму соціокультурного контексту: Формування соціокультурної компетенції учнів загальноосвітніх навчальних закладів: шляхи розв'язання проблем учителем / Калінін В. // *Іноземні мови у навчальних закладах*. – 2004. – №1. – С.130-135.
3. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Леонтьев А. А. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
4. Лозенко А.П. Особливості впровадження моделі формування рефлексивних умінь у студентів – майбутніх учителів початкових класів у процесі їх дидактичної підготовки / А.П.Лозенко // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання: збірник наукових праць*. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – Вип. 13. – С. 101-107.
5. Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 444 с.

6. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : [монографія] / Валерій Редько. – К.: Генеза, 2012. – 224 с.

7. Якса Н.В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії: монографія / Якса Н.В. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.